

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 345-350; Be-sim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1930; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Ankara 1959, s. 255-258; *Maraş İl Yıllığı* (1968), An-kara 1968; Celâl Çoğalan – Halit Kurtaran, *Her Yönü İle Maraş*, İstanbul 1969; Celal Çoğalan, *Her Yönüyle Kahramanmaraş*, İstanbul 1974; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Ankara 1990, s. 358, 359, 361, 363; *Türkiye Rehberi* (haz. Hü-samettin Toros), İstanbul 1971, s. 1389-1394; Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s. 32-47, 58-61, 75-76; *Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş* (haz. Şaziye Karlıklılı), İstanbul, ts., s. 73-97; Ârifi, "Ma-raş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, V/30 (1330), s. 358-377; VI/31 (1331), s. 419-431; VI/32 (1331), s. 509-512; VI/33 (1331), s. 535-552; VI/34 (1331), s. 623-629; VI/35 (1331), s. 692-697; VI/36 (1331), s. 767-768; VII/38 (1332), s. 89-96; Tahsin Öz-güç – Mahmut Akok, "Afşin Yakınında Ashab-ı Kehf Külliyesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara 1968, s. 62-70; M. Zafer Bayburtlu-oğlu, "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadi-roğlu Yapısı", *VD*, X (1973), s. 234-250; J. H. Mordtmann – [Mükrimin H. Yınanç], "Dulkadirli-lar", *İA*, III, 654-662; Şinasi Altındağ, "Dulka-dirioğulları", *TA*, XIV, 114-116; Yılmaz Öztuna, "Maraş", *a.e.*, XXIII, 285-289; M. Ekrem Üzü-meri v.dğr., "Maraş", *Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara 1976, IV, 98-102; "Kahramanmaraş", *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, XI, 29-38.

HAMZA GÜNDOĞDU

KAHTABE b. ŞEBİB

(قحطبة بن شبيب)

Ebû Abdilhamid (Ebû Hamza) Kahtabe b. Şebib b. Hâlid b. Ma'dân et-Tâi en-Nebhânî (ö. 132/749)

Abbâsîler'in kuruluşunda önemli rol oynayan nakib ve kumandanlardan.

Asıl adı Ziyâd olup Kahtabe lakabıyla meşhurdur. Horasan'da Abbâsîler adına propaganda faaliyetinde bulunduğu dö-nemden önceki hayatı hakkında bilgi yok-tur. Dedesi Hâlid b. Ma'dân, Cemal Vak'a-sı'nda Hz. Ali'nin yanında yer almış ve ka-bilesi Benî Amr b. Sâbit'in sancağını taşı-mış, ertesi yıl da Nehrevan'da Hâricîler'le savaşıp Hz. Ali'nin kuvvetlerine kuman-da etmişti. Ailesinin Hz. Ali zamanında Kûfe'ye yerleştiği ve Kahtabe'nin gençlik yıllarında Ali evlâdı ile yakın ilişki içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Horasan'da-ki Emevî aleyhtarı faaliyetlerin içinde ak-tif olarak görev alan Kahtabe, daha sonra Abbâsîler adına daveti organize eden on iki nakib arasında yer aldı.

Horasan'daki nakibler, İmam Muham-med b. Ali b. Abdullah b. Abbas'ın Zilhicce

125'te (Ekim 743) ölümü üzerine yerine geçen oğlu İmam İbrâhîm'den (İbrâhîm el-İmâm) Horasan'da kendisini temsil et-mek üzere ailesinden birini görevlendir-mesini istediler. Abbâsî ihtilâlinin hazırlayıcısı olan İbrâhîm bu görevi önce Süley-man b. Kesîr el-Huzâî'ye, o kabul etme-yince Kahtabe'ye teklif etti; ancak önce-leri Kahtabe de bu teklifi kabul etmek is-temedi. Daha sonra Mâlik b. Heysem el-Huzâî ve Süleyman b. Kesîr el-Huzâî adlı iki nakible birlikte Horasan'daki Şîîler adı-na İbrâhîm'e biat etmek için hac mevs-i-minde Mekke'ye gitti. Burada Horasan Şîîleri ile İmam İbrâhîm arasında irtibatı sağlamayı kabul etti.

Ebû Müslim-i Horasânî, Emevîler'e kar-şı yürütülen faaliyetleri sevk ve idare et-mek üzere Horasan'a gönderilince Kah-tabe, Ebû Müslim'in emrindeki kuvvet-lerin başına getirildi (128/745-46). Ertesi yıl Ebû Müslim'e katılan Kahtabe onunla birlikte Batı Horasan'daki davet merkez-lerini dolaştı ve yapılan hazırlıkları gözden geçirdi (Cemâziyelâhîr 129 / Mart 747). Kûmis'e vardıkları sırada Ebû Müslim Merv'e dönerken Kahtabe İmam İbrâhîm ile görüşmek üzere Mekke'ye gitti ve ona isyan hazırlıkları hakkında bilgi ver-di. Bu sırada Horasan'daki orduların baş-kumandanlığına tayin edildi. Ebû Müslim, Rebîülâhîr 130'da (Aralık 747) Merv'e gi-rip Emevîler'in Horasan valisi Nasr b. Seyyâr'ı oradan uzaklaştırdı. Bu olaydan kısa bir müddet sonra Horasan'a dönen Kahtabe, Serahs üzerine yürüyerek (Şâ-ban 130 / Nisan 748) şehri ele geçirdi. Te-mîm b. Nasr b. Seyyâr'ı mağlûp ederek öldürdükten sonra Tûs'u ve Nişâbur'u da zaptetti. Bu sırada Emevî Halifesi II. Mer-vân'ın emriyle Nübâte b. Hanzale el-Kilâbî kumandasında Cürcân'a gönderilen güçlü bir Emevî ordusu da Kahtabe karşısında yenilgiye uğradı (1 Zilhicce 130 / 1 Ağustos 748). Ardından Kahtabe Kûmis'i ele ge-çirdi. Âmir b. Dubâre el-Mürri kumanda-sındaki büyük bir Emevî ordusu da Câ-balk denilen yerde bozguna uğratılarak Abbâsî ihtilâli için önemli bir zafer kaza-nıldı (23 Rec'eb 131 / 18 Mart 749). Emevî ordusunun artıklarının toplandığı Nihâ-vend Kahtabe'nin oğlu Hasan tarafından kuşatıldı. Şehirde Suriyeli askerlerin yanı sıra Abbâsîler'e muhalif Horasanlı asker-ler de bulunuyordu. Kahtabe, şehri savu-nan Mâlik b. Edhem el-Bâhilî ile anlaşarak Suriyeliler'e eman verdikten sonra Hora-sanlılar'ı kıltıktan geçirdi.

Kahtabe daha sonra oğlu Hasan'ı Irak'a gönderip kendisi de onun arkasından git-

ti. Bu sırada Emevîler'in Irak valisi Ebû Hâlid İbn Hübeyre güçlü bir orduyla Ab-bâsîler'e karşı harekete geçti ve Celûlâ'da konakladı. Kahtabe, Hânîkin'den Medâ-in'e giderken yolu İbn Hübeyre tarafından kesildi, ancak askerî maharetiyle Dicle'yi aşip Kûfe'ye ulaşmayı başardı. İleri hare-kâta devam edip Fırat'ı geçen İbn Hübey-re'nin karşısına karargâh kuran Kahtabe, 8 Muharrem 132 (27 Ağustos 749) gecesi küçük bir askerî birlikle İbn Hübeyre'nin ordusuna saldırdı. Fırat'ın batı yakasında yapılan şiddetli savaşta mağlûp olan İbn Hübeyre gece Vâsıt'a çekildi. Kahtabe bu savaş sırasında esrarengiz bir şekilde öldürüldü. Ölümü üzerine oğlu Hasan ku-mandayı ele alıp Kûfe'ye girdi (10 Muharrem 132 / 29 Ağustos 749).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Ensâb*, III, 81, 115, 116, 118-120, 124, 135-139, 148, 171, 230; Dîneverî, *el-Ah-bârü't-tuvâl*, s. 337, 339, 342, 359, 363-364, 369; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 327, 332, 343-345, 353; Ta-berî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 562; VII, 175, 198, 227, 329, 339, 355, 362-363, 379, 388-392, 401-409, 412-417, 432, 450; VIII, 372; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), An-kara 1963, s. 243, 247, 255-257, 259, 261; M. A. Shaban, *The 'Abbâsî Revolution*, Cam-bridge 1970, s. 154, 160-161; *Ah-bârü'd-devle-ti'l-'Abbâsiyye* (nşr. Abdülazîz ed-Dûrî – Abdül-cebbâr el-Muttalibî), Beyrut 1971, bk. İndeks; E. L. Daniel, *The Political and Social History of Khurasan under Abbasid Rule: 747-820*, Chi-cago 1979, s. 39-40, 73-77, 81, 106, 178; H. Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate*, London 1981, s. 43-44, 46, 49, 78, 79, 84; Abdülazîz ed-Dûrî, *el-'Aşrû'l-'Abbâsiyyü'l-evvel*, Beyrut 1988, s. 27, 30-34, 42-46, 122, 204; K. V. Zet-terstéen, "Kahtabe", *İA*, VI, 91-92; M. Sharon, "Kahtaba", *El²* (İng.), IV, 445-447.

ABDÜLKERİM ÖZAYIN

KAHTÂN

(قحطان)

Araplar'ın iki ana kolundan birini teşkil eden Kahtânîler'in atası.

Ensâb âlimleri Araplar'ı Adnânîler (Arab-ı müsta'ribe) ve Kahtânîler olmak üzere iki kola ayırırlar. "Arab-ı âribe" ve-ya Yemenliler denilen Kahtânîler'in cediti Kahtân'dır. Bütün İslâm kaynakları ve Tevrat, Kahtân'ın Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan geldiği konusunda birleşmek-te, ancak hayatı hakkında hemen hiç bilgi vermemektedir. Ensâb âlimlerinin bir kus-mı, onun Tevrat'ta geçen Yaktan (Tekvîn, 10/25) olduğunu kabul edip bazı isimle-rin Arapça söyleniş şekliyle oradaki şece-resini Nûh oğlu Sâm oğlu Erfahşez oğlu Şâleh oğlu Âbir oğlu Kahtân şeklinde ver-

mektedirler (İbn Hişâm, s. 5; İbn Sa'd, I, 43; Cevâd Ali, I, 354-355). Farklı şecerele-
rin yer aldığı rivayetler arasında en dik-
kat çeken, Kahtân'ın babası Âbir'i (Mes-
'ûdî, s. 70-71) Hûd peygamberle birleşti-
rendir (Hemdânî, I, 116; Mes'ûdî, s. 70-71).
İbn Hazm bu iddiayı reddeder ve Kur'an
âyetlerine dayanarak Hûd'un Âd'ın kar-
deşi olduğunu (A'râf 7/65) ve bu kavmin
tamamen ortadan kaldırıldığını (Hâkka
69/4-8) söyler. Ayrıca nesebine dair Tev-
rat kaynaklı bilgileri de şüpheyle karşıla-
yarak sadece kendisinin Sâm b. Nuh so-
yundan geldiğini belirtmekle yetinir (*Cem-
here*, s. 7-8, 329). Bazı ensâb âlimleri ise
Kahtân'ın Hz. İsmâil'in soyuna mensup
olduğunu gösteren bir şecere düzenlemiş
ve bir kısım Yemenliler de bunu doğrula-
mıştır (Hemdânî, I, 103 vd.; Mes'ûdî, s.
70-71). İbn Hazm, Kahtân'ın Hz. İsmâil'in
soyundan geldiğine dair rivayetleri de ke-
sinlikle yanlış kabul etmekte (*Cemhere*,
s. 7), Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'in bü-
tün Araplar'ın atası olarak zikredilmesini
(Hac 22/78) ve Hz. Peygamber'in bütün
Araplar'ın Hz. İsmâil'in çocukları oldu-
ğunu söylemesini (İbn Sa'd, I, 51) dikkate
alan Cevâd Ali ise bu rivayetin doğrulu-
ğuna inanmaktadır (*el-Mufaşşal*, I, 473).

200 yıl kadar yaşadığı ileri sürülen Kah-
tân'ın (İbn Habîb, s. 364) bir iddiaya göre
aralarında Ya'rub, Yeşcüb, Lüey, Tasm,
Cedis, Cürhüm, Yemen, Uman ve Hadra-
mût'un da bulunduğu otuz bir oğlu ol-
muştur (Hemdânî, I, 116 vd., 131 vd.). Kah-
tân'dan sonra Arapça konuşan ilk kişi di-
ye tanınan oğlu Ya'rub (Cevâd Ali, I, 362)
Yemen'de hüküm sürdü ve kardeşlerini
çeşitli yerlerde görevlendirdi. Yeşcüb'ün
oğlu Sebe'nin (Abdüşems) Lahm, Cüzâm,
Âmile, Gassân, Himyer, Ezd, Mezhic, Kinâ-
ne, Eş'ar ve Enmâr adında on oğlu oldu;
bunların ilk dördü Suriye'ye (Şam), diğ-
erleri Yemen'e yerleşti. Bazı tarihçiler ve
ensâb âlimleri Kahtânî kabileleri iki ana
kola ayırır ve bunları Sebe'nin Himyer ve
Kehlân adındaki iki oğlundan getirirler
(Hemdânî, I, 125 vd.; Cevâd Ali, I, 363 vd.).
Kehlân'ın soyundan gelenler esas itibariy-
le göçebe bir hayat yaşadıkları halde Him-
yer'in soyundan gelenler İslâmiyet'ten ön-
ce Güney Arabistan'ın en güçlü krallıkla-
rından biri olan Himyerîler'i kurmuşlar
ve yerleşik bir hayat sürmüşlerdir.

Ensâb ve tarih kitaplarında Kahtânî-
ler'le Adnânîler arasında başlangıçtan beri
çeşitli ihtilâflar olduğu kaydedilmektedir.
Ancak Câhiliye devri şiiirlerinde Adnân
ve Kahtân isimlerine nisbet edilen ihti-

lâflara rastlanmaz; Adnân soyundan ge-
lenler için Mudar, Mead, Nizâr, Kays ve
Temîm, Kahtân soyundan gelenler için de
Yemen, Ehlü'l-Yemen, Yemâniyye, Ezd ve
Kelb kabile isimleri kullanılır. Bu şiiirlerde
Adnân ve Kahtân'ın soyundan gelenler
kadar Evs ve Hazrec gibi aynı soydan ge-
lenlerin de birbirlerinin aleyhine ifadeler
sarfettikleri, ancak cedlerinin adlarına
(Kahtân ve Adnân) yer vermedikleri gö-
rölmektedir.

İslâmiyet'in kabile asabiyetini yasakla-
masına rağmen zaman zaman Kahtânî-
ler'e mensup Evs ve Hazrec ile Adnânî
Kureys arasında başta hilâfet meselesi
olmak üzere çeşitli konularda ihtilâflar
çıkmıştır. Muâviye b. Ebû Süfyan'ın Kah-
tânî Kelb kabilesine mensup bir kadınla
evlenmesi ve ondan oğlu Yezîd'in doğma-
sı sebebiyle Mervân b. Hakem ile Abdul-
lah b. Zübeyr'i destekleyen Dahhâk b.
Kays arasında cereyan eden Mercirâhit
savaşında, Emevî iktidarı yanında yer
alan Kelbililer ile karşı tarafta yer alan
Kaysîlılar'ın Abdülmelik b. Mervân dön-
eminde artarak devam eden mücadelele-
ri, Arap kabilelerinin Adnânî ve Kahtânî
adıyla iki ayrı grup oluşturmalarına yol
açmıştır. Bu mücadelelerle birlikte taraf-
lar kendilerine şanlı birer geçmiş uydur-
maya başlamışlar, özellikle Hz. İbrâhim
ve Hz. İsmâil'den gelen, Hz. Muhammed
ile taçlanan Adnânî kabilelerin ve bunla-
rın başında Kureys'in sahip olduğu şan
ve şerefe ulaşma gayretine giren Kahtâ-
nîler rakiplerine karşı hissettikleri kı-
skançlık sonucu çeşitli rivayetler üretmiş-
lerdir. Birçok şairin kendi tarafını öven
şiiirler ortaya koymasından sonra kabile-
lerin ensâbına dair eserlerin tedvini baş-
lamış, tarih ve edebiyat kitaplarına bu
mücadelelerin izleri aksettirilmiştir. Eme-
vî ve Abbâsî dönemlerindeki mücadele-
lerin sonucunda siyasî ve dinî karışıklıklar
çıkışmış, birçok ayaklanma olmuş, İslâm
dünyasının Endülüs'ten Orta Asya'ya ka-
dar uzanan geniş coğrafyasında bu ihti-
lâfların tesiri hissedilerek fetihler olum-
suz yönde etkilenmiştir. Bu mücadelenin
tek faydalı yönü ise her iki gruba mensup
birçok şairin Arap edebiyatına bu ihtilâf-
ları körükleyen güzel şiiir örnekleri kazan-
dırmasıdır.

Kahtânîler'e dair müstakil bir ensâb
kitabı olduğu kadar Yemenliler'in tarih ve
folkloruyla ilgili çok zengin bilgiler de ih-
tiva eden Hemdânî'nin on ciltlik *el-İklil*
adlı ansiklopedik eserinin III. cildi Kahtâ-
nîler'in faziletine ayrılmıştır. Bu eserinde

Hemdânî, Yemenli kabileleri öven ve Has-
sân b. Sâbit'e nisbet edilen birçok uydur-
ma şiire de yer vermiştir (I, 94, 96, 106,
118; Cevâd Ali, I, 474-493). Yine Hemdânî,
Kümeýt el-Esedî'nin Adnânîler'i ve Hâşi-
mîler'i öven, Kahtânîler'i yeren *el-Hâşi-
miyyât* adlı kasideleri içindeki "el-Kasî-
detü'n-nûniyye"sine cevap olarak 602 be-
yitlik *ed-Dâmiğa* adlı kasidesini yazmış-
tır (*DîA*, XVII, 182). Onun Adnânî-Kahtânî
mücadelesinde asabiyet gayretiyle Kah-
tânîler'in safında yer alması, kendisinin
Hz. Peygamber'e ve Ehl-i beyt'e karşı çık-
tığı ve onlara hakaret ettiği şeklinde de-
ğerlendirilip suçlanmasına yol açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*², s. 5, 9; İbn Sa'd, *et-Ta-
bakât*, I, 42-45, 51; İbnü'l-Kelbi, *Nesebü Me'ad
ve'l-Yemenü'l-kübrâ* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut
1408/1988, I, 131 vd.; İbn Habîb, *el-Muhabber*,
s. 364; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân*
(nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354/1936,
s. 18 vd.; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), I, 204 vd.,
216 vd.; Hemdânî, *el-İklil* (nşr. Muhammed b.
Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Kahire 1383/1963, I, 71
vd., 94, 96, 103 vd., 106, 116 vd., 125 vd., 131
vd.; Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-İsrâf*, Beyrut 1388/
1968, s. 68-74; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 6-8,
329, 462-463, 483-485; İbnü'd-Deybâ, *Neşrü'l-
meâsinî'l-Yemâniyye fi hasâ'îşi'l-Yemen ve
nesebi'l-Kahtâniyye* (nşr. Ahmed Râtib Hamûş),
Beyrut 1413/1992, s. 66-68, 97, 132-138; Ce-
vâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 294 vd., 310-314, 354-
374, 466-508; Ahmed Hüseyin Şerefüddin, *Di-
râsât fi ensâbi kabâ'ili'l-Yemen*, Riyad 1981, s.
7, 35, 71; A. Fischer, "Kahtân", *İA*, VI, 92-95;
a.mlf. - A. K. Irvine, "Kahtân", *EP* (Fr.), IV, 467-
469; Nasuhi Ünal Karaaslan, "Hemdânî", *DîA*,
XVII, 182.

MUSTAFA FAYDA

KAHVE

Latince adı *coffea arabica* olup rubi-
acceae familyasına bağlı 7-8 m. boyunda
bir bitkinin ve bunun tanelerinin adıdır.
Tanelerin çekirdek kısmı kavrulup toz ha-
line getirilerek ve sıcak su ile karıştırıla-
rak elde edilen içecek de aynı adla anılır.
Kahve kelimesinin Arapça'da ne zaman-
dan itibaren kullanıldığı bilinmemekle be-
raber ilk anlamının "şarap" olduğu ve iç-
tah kestiği (kahy) için bu mânâyı aldığı,
bugün kahve olarak adlandırılan içece-
ğe bu adın ehl-i keyf kimseler tarafından
verildiği kaydedilmektedir. Kelime ayrıca
"doyma, halis süt ve koku" anlamlarına da
gelmektedir (*Kâmus Tercümesi*, IV, 1145-
1146). Memlûk divan kâtibi İbn Hicce (ö.
837/1434), kaleme aldığı resmî ve özel
mektuplardan oluşan eserine muhteme-
len ilk anlamına telmihte bulunmak üzere